

Amor Fati

ANTROPOLOGICZNE CZASOPISMO FILOZOFICZNE

grudzień 4(4)/2015

ISSN: 2449-7819

Varia

Wydawnictwo Leimak

MARCEL KNYŻEWSKI

Uniwersytet Łódzki

FUNKCJE SIEDZIB DROBNYCH URZĘDNIKÓW KRZYŻACKICH NA OBSZARZE KOMTURSTW CZŁUCHOWSKIEGO I TUCHOLSKIEGO

*Functions of residences of minor officials of the Teutonic
Order in the area of komturship Człuchowski and
Tucholski.*

Słowa kluczowe: zamki krzyżackie, zakon krzyżacki, budownictwa warowne, średniowiecze.

Zajęcie Pomorza Gdańskiego w 1308 roku przez Zakon Krzyżacki było wyśmienitym zabiegiem politycznym i jednocześnie brutalnym działaniem wobec tamtejszej ludności. Zakon z pewnością chciał, aby ta aneksja miała charakter stały. Żeby to osiągnąć, należało zintegrować ten obszar z pozostałymi ziemiami państwa. Pierwszym krokiem, aby tego dokonać, było z pewnością obsadzenie głównych centrów politycznych oddziałami zbrojnymi. W dalszej kolejności należało wybudować nową, właściwą Zakonowi administrację. Rozpoczęło się to jednak z pewnym opóźnieniem ze względów politycznych.

W 1323 roku w jednym z dokumentów pojawiło się nazwisko Dytrycha von Lichtenhaina, który tytułował się jako komtur świecki i człuchowski. Wspomniano w nim również o wcześniejszym, już nieżyjącym komturze człuchowskim, Luwiku von Liebenzelle. Zdaniem M. Grzegorza pełnił on tę funkcję w okresie pomiędzy 1312 a 1319 rokiem lub po zakończeniu procesu inowrocławsko-brzeskiego do 1323 roku,

przy czym wspomniany autor przychyła się do drugiej możliwości. Komturstwo człuchowskie stanowiło najbardziej na zachód wysuniętą jednostkę administracyjną tego typu w państwie zakonnym. W 1330 roku pojawiło się komturstwo tucholskie, którego obszar wydzielono z terytoriów komturstw świeckiego i człuchowskiego.

Na obszarze komturstwa człuchowskiego wykształciły się ośrodki urzędnicze niższej rangi w Białym Borze, Lędyczku i Czarnem. Być może urzędnicy rezydowali również w Chojnicach i Debrznie. Folwarki domenalne znajdowały się w Strzeczonej, Żychcach, Koczale, Charzykowych, Sokolach i Rogoźnicy. Istniał także przyzamkowy folwark Kałdowo.

Problematyczne jest obecnie zlokalizowanie dworów, stanowiących siedziby zarządców folwarków, które wymieniłem powyżej. Ostatni z nich posiadał niemiecką nazwę *Kaldenhof*. Folwark o tej samej nazwie, który znajdował się w pobliżu Malborka, został opisany przez B. Schmida. Uważał on, że nazwa dworu, która spotykana jest również w innych regionach państwa zakonnego, oznacza, że budynek ten był użytkowany jedynie w okresie letnim i łączy go z hodowlą bydła. Zimą natomiast były on pusty i nieogrzewany.

Siedziba w miejscowości Czarne jest najlepiej rozpoznaną spośród wszystkich będących przedmiotem tego artykułu. Jej opis sporządził B. Schmid¹. Spotykali się tutaj wielcy mistrzowie z książętami pomorskimi Warcisławem VII i Bogusławem VIII w latach 1388-1389. Źródła nie wymieniają wówczas dworu, ale należy przypuszczać, że takowy już istniał. W 1395 roku wystawiono w Czarnem dokument odnawiający prawa miejskie dla Białego Boru i znalazła się w nim już wzmianka o dworze².

¹ B. Schmid: *Ordenshof Hammerstein*, Zeitschrift des Historisches Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, H. 63, 1924, s. 1-8.

² *Handfesten der Komturei Schlochau*, hrsg. Von P. Panske. Danzig 1921, nr 160. Dalej jako *Handfesten*.

Dwa dni po wystawieniu tego aktu, Konrad von Jungingen sporządził dokument lokacyjny dla miasta Czarne. Wspominał w nim o zachowaniu parceli, na której Zakon będzie mógł wybudować sobie dwór, tam gdzie będzie mu wygodnie³. Wynika z tego, że istniała wcześniejsza siedziba zakonna w tej miejscowości, a po 1395 roku postanowiono wznieść nową. Na podstawie zapisów można sądzić, że jej budowa zakończyła się pomiędzy 1399 a 1403 rokiem. W 1399 roku prace budowlane jeszcze trwały, a cztery lata później zatrzymał się we dworze wielki mistrz⁴.

Dwór znajdował się na północ od miasta, nad brzegiem rzeki Czarnej. Powstał na nieregularnym, trapezowatym kopcu o wymiarach 40 x 58 x 60 m, otoczonym dwumetrowym murem oporowym wykonanym z cegły i kamienia polnego. Zapewne posiadał wieżę bądź budynek bramny, ponieważ odnotowano taki ustrój budowlany w 1664 roku⁵.

Obecnie na kopcu stoi dwór wzniesiony w latach 1847-1850. Zdaniem Schmidta pierwotnie dom zakonny zajmował całą południową stronę dziedzica i był wzniesiony w konstrukcji szachulcowej⁶. W południowo-wschodnim narożniku murów znajdowała się wieloboczna wieżyczka o obwodzie ok. 8 m, której relikty są wciąż widoczne. W północnych narożach założenia znajdowały się również wieżyczki, prawdopodobnie na rzucie kwadratów. Od północy przylegało do obwodu gospodarcze przedzamcze na planie kwadratu o boku ok. 57 m, ale wydaje się, że posiadało metrykę nowożytną.

Stosunkowo sporym zainteresowaniem cieszył się również w literaturze dwór w Chojnicach. Powstało na jego temat kilka artykułów autorstwa głównie archeologów, chociaż badania

³ *Handfesten*, nr 152.

⁴ B. Schmid: *Ordenshof Hammerstein...*, s. 4.

⁵ *Opis królewszczyzn w woj. Chełmińskim, pomorskim i malborskim w roku 1664*. Wyd. J. Paczkowski. Toruń 1938, s. 462.

⁶ B. Schmid: *Ordenshof Hammerstein...*, s. 4.

wykopaliskowe w jego przypadku nie przyniosły satysfakcjonujących rezultatów⁷.

W dokumencie z 1360 roku Zakon zastrzegł sobie prawo do wybudowania dworu w mieście. W 1382 roku wymieniony jest już *Haus Konitz*⁸. Znajdował się on na terenie tzw. Nowego Miasta przy murach miejskich, na północ od kościoła farnego. Adam Chęć uważa, że był to budynek lub zespół budynków, które mogły być oddzielone od reszty miasta murem. Sugerował również, że baszty w linii murów miejskich przylegających do dworu mogły spełniać rolę gdanisk⁹.

Nie jest również pewne, czy w Chojnicach rezydował na stałe jakiś urzędnik zakonny. Pojawiają się w literaturze głosy, że mógł tutaj mieć swoją siedzibę prokurator lub komornik¹⁰. Wydaje się, że komornika można z tych rozważań wykluczyć, ponieważ tacy urzędnicy występowali głównie na terenach Prus Właściwych. W literaturze zaczyna dominować pogląd, że dwór chojnicki w czasach krzyżackich funkcjonował jako miejsce postojowe i noclegów dostojników zakonnych.

W Białym Borze pierwszy znany prokurator jest potwierdzony źródłowo w 1391 roku¹¹. Jego siedziba była prawdopodobnie wznoszona w latach 1374-1381, ponieważ wówczas chłopci z okolicznych wsi zobowiązani byli do pracy przy budowie dworu¹².

⁷ K. Walenta: *Badania archeologiczne w Chojnicach. Zarys historyczny*. „Zeszyty Chojnickie” 1997, nr 1, s. 19-28; K. Walenta, M. Trzciński, K. Trzcińska: *Nowe miasto w Chojnicach*. [w:] *Archaeologia et historia*. Red. L. Kajzer. Łódź 2000, s. 401-420.

⁸ B. Schmid: *Ordenshof Hammerstein...*, s. 2.

⁹ A. Chęć: *O dworze krzyżackim (zwanym później miejskim) w Chojnicach*. Zeszyty Chojnickie 2006, nr 21, s. 12-13.

¹⁰ K. Bruski: *Chojnice w średniowieczu (do 1466)*. [w:] *Dzieje Chojnic*. Red. K. Ostrowski. Chojnice 2003, s. 59-60.

¹¹ J. Voigt: *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten*. Königsberg 1843, s. 82.

¹² *Z dziejów ziemi człuchowskiej*. Red. K. Śląski. Biblioteka Słupska, T. 16. Poznań 1967, s. 35.

Założenie znajdowało się na południe od miasteczka, na półwyspie Jeziora Bielsko. Dwór posiadał wspólny system obronny wraz z miastem w postaci wałów i fos. Z lustracji z 1565 roku pochodzi zapis „*Miasteczko Białobork, bez muru jeno okop któremu bieży rzeczka Biała około miasteczke*”¹³. Pokazuje on, że ośrodek ten nie posiadał murowanych fortyfikacji.

Nie jest znana data rozbiórki obiektu, ale można podejrzewać, że nastąpiło to po zniszczeniach z 1454 roku. Wskazuje na to milczenie źródeł po zakończeniu Wojny Trzynastoletniej.

Niektórzy autorzy przyjmują istnienie w Debrznie ośrodka wójtowskiego lub prokuratorskiego¹⁴. Nie ma na to jednak dowodów źródłowych. Miasto było lokowane w 1354 roku. Być może istniał tu jakiś dwór zakonny. Jako jego lokalizację podaje się zazwyczaj zachodni odcinek obwarowań miejskich, gdzie miałby przylegać od wewnątrz do murów. W lokalnej tradycji miejsce to było określane jako „Klasztorok” lub „Jaskółcze Gniazdo”¹⁵.

Niewiele wiemy o siedzibie prokuratorskiej w Lędyczku. Pierwszy wyższej rangi urzędnik pojawił się tam w 1378 roku i był nim Sybold Lewe¹⁶. W 1447 roku zamek wraz ze wsią został nadany rycerzowi Siegfriedowi von Melen¹⁷. W literaturze pojawiają się spory dotyczące lokalizacji warowni¹⁸.

¹³ *Lustracja województwa pomorskiego 1565*. Wyd. S. Hoszowski. Gdańsk 1961, s. 37.

¹⁴ M. Toeppen: *Historisch-comparative Geographie von Preussen*. Gotha 1858, s. 235.

¹⁵ D. Ptaszyńska: *Miejskie mury obronne w woj. koszalińskim*. Koszalin 1974, s. 35-38.

¹⁶ *Handfesten*, nr 120.

¹⁷ K. Kasiske: *Das Deutsche Sidelwerk des Mittelalters in Pommerellen*. Königsberg 1938, s. 250.

¹⁸ T. Ciasnocha, K. Wachowski: *Krzyżacki zamek w Lędyczku na Pomorzu odnaleziony*. „*Archaeologia Historica Polona*” 2007, t. 17, s. 273-276; D. Piasek: *Lokalizacja zamku krzyżackiego w Lędyczku*. [w:] *Z dziejów średniowiecza*.

Nie możemy również nic powiedzieć na temat jej formy.

Ośrodek administracyjny w Tucholi miał zupełnie inny charakter. Był niewielki i słaby gospodarczo. Wykształcił tak naprawdę tylko jedną mniejszą jednostkę administracyjną, jaką był okręg zaborski. Znany jest również folwark z dworem, który znajdował się we wsi Swornegacie oraz gospodarstwo w Piastoszynie (*Pessentin*).

Brusy początkowo stanowiły centrum okręgu zaborskiego. Najpewniej do 1324 roku powstał tam dwór krzyżacki, ponieważ wówczas wzmiankowany jest rezydujący tam *Johannes tzu Brusck*. Nie wiadomo, gdzie znajdował się ten dwór. Być może był kontynuacją siedziby kasztelanii zaborskiej. W literaturze pojawiały się podejrzenia, że mogła się ona znajdować w miejscu wczesnośredniowiecznego grodziska w Leśnie Rolę dworu w Brusach szybko przejął nowy obiekt w sąsiedniej wsi Kosobudy, która została pozyskana przez Zakon drogą wymiany w tym samym roku.

Informacje o tym dworze są skąpe. Znany jest jego opis z nowożytnej lustracji, z którego dowiadujemy się, że był ogrodzony, posiadał jeden budynek z pięcioma izbami, a także drugi, który znajdował się naprzeciwko. Resztę zabudowań stanowiły budynki gospodarcze. W tym czasie był on siedzibą tzw. klucza kosobudzkiego.

W czasach krzyżackich było to miejsce postoju dostojników zakonnych w trakcie objazdów kraju. Tego typu wizyty odbywały się regularnie – tego samego miesiąca, rok po roku. Dwór wizytowali często również wielcy mistrzowie jak np. Winrych von Kniprode. Zarządzany był najpewniej przez urzędnika w randze *hofmeister*. Znany jest tylko jeden zarządca, który sprawował tę funkcję w 1430 roku – Michael von Wustenfelde.

W samej wsi trudno wskazać na miejsce, w którym mógł się znajdować krzyżacki dwór. Ewentualnie można spróbować go zlokalizować ok. 2 km na wschód od centrum wsi (ok. 450 m na północ od drogi w Kosobudach-Wybudowanie, po zachodniej stronie strugi Korzenica). Znajduje się tam znacznej powierzchni obszar na rzucie zbliżonym do prostokąta, który otoczony jest czymś przypominającym wały (prospekcji dokonałem jedynie przy pomocy ogólnie dostępnych skanów laserowych powierzchni i wymaga ona weryfikacji w terenie). Istnieją jednak również inne możliwości. W pobliżu kościoła znajdują się zabudowania dworskie, jednak posiadają późnonowożytną metrykę. Historyk, regionalista N. G. Benwitz uważał, że dwór mógł się znajdować na terenie remizy strażackiej, gdzie w 1800 roku miały być widoczne jeszcze pozostałości murów.

W przypadku miejscowości Brusy nie jesteśmy w tym momencie w stanie wskazać nawet przybliżonego miejsca, w którym znajdował się dwór.

Krzyżacy uzyskali Swornegacie od cystersów oliwskich w 1333 roku, a w 1382 roku pojawił się tam urząd rybicki¹⁹. Urzędnicy ci należeli do konwentu tucholskiego²⁰. Dwór wg N. G. Benwita miał się znajdować niedaleko kościoła, a w 1825 roku były jeszcze widoczne reliktory fosy o obwodzie 170 kroków²¹.

W przypadku folwarku w Piastoszynie nie posiadamy praktycznie żadnych informacji. Nie jest znana jego lokalizacja. Czysto hipotetycznie, dwór zarządcy mógłby się znajdować na kopcu w północno-wschodniej części wsi (ok. 145 m na północ od dzisiejszej ulicy Spółdzielczej). Jednak bez jakichkolwiek badań terenowych pozostaje to jedynie w sferze domysłów. Kopiec jest na rzucie zbliżonym do wydłużonego okręgu. U podstawy ma w najdłuższym miejscu ponad 26 m, a w najkrótszym ok. 19 m.

¹⁹ K. Kasiske: *Das Deutsche Sidelwerk...*, s. 187.

²⁰ P. G. Thielen: *Die Verwaltung des Ordensstates...*, s. 176.

²¹ N. G. Benwitz: *Komtureien Schlochau und Tuchel...*, s. 11.

Jak już wspomniałem, konieczna jest weryfikacja terenowa tego miejsca.

Warto zwrócić uwagę, że założenia w Białym Borze, Czarnem i prawdopodobnie w Lędyczku kształtowały się w ostatniej ćwierci XIV stulecia. W tym okresie widoczna jest intensywniejsza akcja budowlana na całym terenie państwa krzyżackiego. Wpływ na to miało wiele czynników. Państwo zakonne w okresie panowania Winrycha von Kniprode stało się skarbcem tej części Europy. Znaczna ilość środków pozwoliła na wzmożone działania również na polu budowlanym. Dodatkowo uspokoiła się wówczas sytuacja z Litwą. W 1380 roku zostało podpisane zawieszenie broni, które pozwoliło na wzniesienie znacznej ilości nowych zamków, co szczególnie widoczne jest na wschodzie kraju.

Biorąc pod uwagę fakt, że w Kosobudach często gościł Winrych von Kniprode, czyli wielki mistrz, za którego panowania państwo krzyżackie przeistoczyło się w twór feudalny, a życie na jego dworze należało do najbardziej wystawnych w tej części Europy, można hipotetycznie przyjąć, że tamtejszy dwór posiadał znaczne walory rezydencjonalne, pomimo tego, że stanowił na co dzień siedzibę jedynie drobnego urzędnika.

Omawiane tereny miały prowincjonalny charakter w państwie krzyżackim. Były one silnie zalesione i porównać je można w pewnym stopniu, przy zachowaniu proporcji, z obszarami tzw. Wielkiej Puszczy na wschodzie kraju. Podobieństwo to jest wyraźne w przypadku terenu komturstwa tucholskiego, gdzie nie zaistniała duża akcja osadnicza. Być może uwarunkowania krajobrazowe wpłynęły również na intensywność przyjazdów dostojników zakonnych do dworu w Kosobudach. Byłoby to wygodne miejsce do wypoczynku oraz polowań.

Obiekt w Czarnem również wydaje się być jednym z lepiej dostosowanych do przyjmowania wyższych rangą urzędników krzyżackich w trakcie ich objazdów po kraju. Był

zresztą przez nich wizytowany. Prawdopodobnie powstał w większej skali niż pozostałe siedziby, będące przedmiotem tego artykułu, ale jego głównym zadaniem było zapewne kontrolowanie szlaku Chojnice-Szczecinek²².

Jak już wcześniej wspomniałem, nieco inaczej mogła się prezentować rola dworu w Chojnicach, który być może nie posiadał stałej załogi. Jest to interesująca hipoteza, ale chyba nie da się tego udowodnić.

Zakon najczęściej wyraźnie oddzielał swoje siedziby od przestrzeni miejskiej. Istniało jednak kilkanaście zamków i dworów, które nie wpisywały się w ten schemat. Można do nich zaliczyć chociażby Lębork, Iławę, Miłakowo, Pasy i Tczew. Charakteryzuje je umiejscowienie w obrębie murów miejskich. Zazwyczaj były one również niewielkie i tylko symbolicznie oddzielone od miasta. Dwór w Chojnicach, poprzez swoje usytuowanie, stanowi również przykład miejskiej siedziby zakonu. Siedziba urzędnicza w Białym Borze była połączona z systemem fortyfikacji miejskich, ale nie leżała w obrębie miasta. Powstaje więc pytanie o cel wznoszenia tak usytuowanych obiektów. W wielu przypadkach zwiększało to ich obronność, ponieważ potencjalny przeciwnik musiał przed zdobyciem zamku lub dworu, najpierw opanować miasto. Z pewnością chodziło również o kontrolę nad danym ośrodkiem.

Zwraca uwagę fakt, że większość z omawianych obiektów prawdopodobnie nie prezentowała form o wysokich walorach obronnych, jak chociażby warownie wzdłuż granicy z Mazowszem (np. Działdowo i Nidzica). Były to w większości dwory obronne, a analogie z innych rejonów państwa zakonnego sugerują, że skupiano się w ich wypadku na walorach obronnych miejsca, a nie samej budowli.

Zastanawiające jest milczenie źródeł w przypadku domniemanej siedziby w Debrznie. Urzędnicy krzyżacy byli

²² B. Schmid: *Ordenshof Hammerstein...*, s. 6.

stosunkowo skrupulatni i wydaje się, że wzmianki dotyczące ewentualnego urzędnika w mieście powinny istnieć. Być może, tak jak w przypadku Chojnic, mamy tutaj do czynienia z dworem, który mógł stanowić miejsce postoju dostojników w trakcie podróży i nie rezydował tu żaden funkcjonariusz państwowy z zadaniami administracyjnymi. Są to jedynie przypuszczenia, podobnie jak i utrwalone już w literaturze przyjmowanie istnienia tutaj dworu.

Urzędnik rybicki w miejscowości Swornegacie zajmował się oczywiście gospodarką rybną. Należy jednak podkreślić, że najpewniej wszystkie, bądź prawie wszystkie (jak w przypadku dworów miejskich) siedziby zakonne posiadały zaplecze gospodarcze, a także pełniły funkcje związane z hodowlą i uprawą.

Zamki i dwory komturii człuchowskiej i tucholskiej wydają się typowe pod względem swoich funkcji na tle innych tego typu obiektów na terenie dawnego Państwa Zakonnego w Prusach. Nie oznacza to jednak, że nie stanowią ciekawych obiektów dla przyszłych badań historyków i archeologów. Z pewnością, siedziba w Kosobudach może okazać się niezwykle interesująca podczas przyszłego rozpoznania, ze względu na fakt licznych wizyt w niej wysokich rangą dostojników. Także dwory w Chojnicach i Debrznie wydają się interesujące ze względu na ich domniemany charakter czasowych siedzib.

BIBLIOGRAFIA

1. Benwitz N.G.: *Komtureien Schlochau und Tuchel*. Preußische Provinzial Blatter, Bd. 3 (1830).
2. Bruski K.: *Chojnice w średniowieczu (do 1466)*. [w:] *Dzieje Chojnic*, red. K. Ostrowki. Chojnice 2003.
3. Chęć A.: *O dworze krzyżackim (zwanym później miejskim) w Chojnicach*. „Zeszyty Chojnickie” 2006, nr 21.

4. Ciasnocha T., Wachowski K.: *Krzyżacki zamek w Lędyczku na Pomorzu odnaleziony*. „Archaeologia Historica Polona” 2007, t. 17.
5. *Dzieje Brus i okolicy*. Red. J. Borzyszkowski. Chojnice-Gdańsk 1984.
6. Grzegorz M.: *Pomorze Gdańskie pod rządami Zakonu krzyżackiego w latach 1308-1466*. Bydgoszcz 1997.
7. *Handfesten der Komturei Schlochau*, hrsg. Von P. Panske, Danzig 1921.
8. Kasiske K.: *Das Deutsche Sidelwerk des Mittelalters in Pommerellen*. Königsberg 1938.
9. *Lustracja województwa pomorskiego 1565*. Wyd. S. Hoszowski. Gdańsk 1961.
10. *Opis królewszczyzn w woj. Chełmińskim, pomorskim i malborskim w roku 1664*. Wyd. J. Paczkowski. Toruń 1938.
11. Piasek D.: *Lokalizacja zamku krzyżackiego w Lędyczku*. [w:] *Z dziejów średniowiecza. Pamięci Profesora Jana Powierskiego 1940-1999*. Gdańsk 2010.
12. Ptaszyńska D.: *Miejskie mury obronne w woj. koszalińskim*. Koszalin 1974.
13. Schmid B.: *Der Orenshof Kalthof*, Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins, Bd. 35, H. 3.
14. Schmid B.: *Ordenshof Hammerstein*, Zeitschrift des Historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, H. 63, 1924.
15. Thielen P. G.: *Die Verwaltung des Ordensstaates Preussen vornehmlich im 15. Jahrhundert*. Köl-Graz 1965.
16. Toeppen M.: *Historisch-comparative Geographie von Preussen*. Gotha 1858.
17. Voigt J.: *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten*, Königsberg 1843.

18. Walenta K., Trzciński M., Trzcińska K.: *Nowe miasto w Chojnicach*. [w:] *Archaeologia et historia*. Red. L. Kajzer. Łódź 2000.
19. Walenta K.: *Badania archeologiczne w Chojnicach. Zarys historyczny*. „Zeszyty Chojnickie” 1997, nr 1.
20. *Z dziejów ziemi człuchowskiej*. Red. K. Śląski. Biblioteka Słupska, t. 16. Poznań 1967.

Key words: Teutonic castles, Teutonic Order, construction fortified, Middle Ages

Summary: Article relates to functions of castles and manors that belonged to minor officials Teutonic in south Pomerelia (komturship Człuchów and Tuchola). These areas had provincial character in the State of the Teutonic Knights. Castles and manors of komturship seem to be typical in terms of its functions to other such facilities in the former monastic state in Prussia. The most interesting thing in terms of residential tasks seem mansions in Kosobudy, Debrzno and Chojnice. The first of them could be the temporary residence of high dignitaries. Debrzno and Chojnice may not have a permanent crew. Noteworthy is the fact that most of these objects probably did not present a strongly defensive forms. Probably all or almost all (question as in the case of urban mansions) seat monastic functions in relation to the breeding and cultivation.

Marcel Knyżewski – absolwent archeologii i historii sztuki Uniwersytetu Łódzkiego, doktorant w Katedrze Archeologii Historycznej i Bronioznawstwa Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Kontakt: marcel-knyzewski@wp.pl

